

Дзітмаргітца Мастацтва

Год выдання 36-ы

№ 37 (2191)

12 мая 1967 г.

ПЯТНІЦА

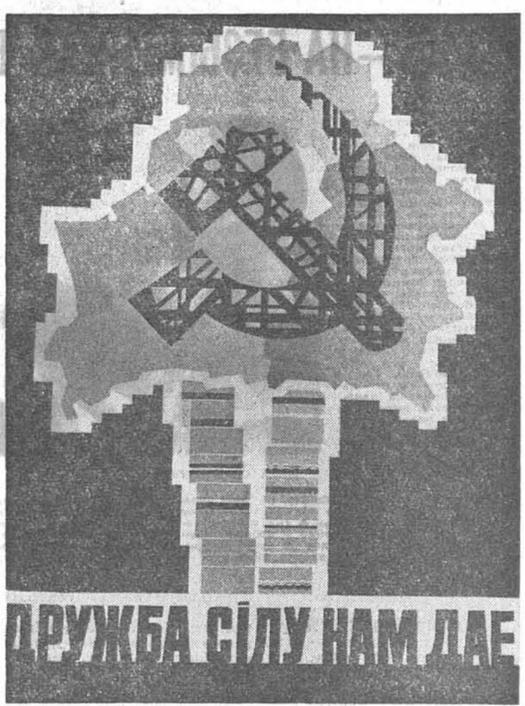
Цана 4 кап.

ФЕСТИВАЛЬ КІНАМАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ

пачаўся 10 мая ў Ленінградзе. На афішах творчай справадчыні значыцца: «Прысвячаецца 50-годдзю Вялікага Кастрычніка».

На працягу шасці дзён у кінатэатрах «Барысаў» і «Маланка» будуць паказаны новыя работы студыі «Беларусьфільм». Цэнтральнае месца ў праграме кінапаказу займаюць мастацкія стужкі «Тысяча воянаў» і «Запомнім гэты дзень».

На званы Ленінграда ў гэтыя дні выйдзе таксама творы беларускай студыі, якія ўжо атрымалі прызнанне глядачоў. Сярод іх — «Настанцін Заслонаў», «Масква — Гэнуя», «Гадзіннік спыніў апаўчэнне», «Альпійская балада».

Плакаты мастака Л. Кроля, прысвечаны дружбе савецкіх народаў. У рэспубліканскім конкурсе на лепшы плакат ён атрымаў трэці прыём.

ДРУЖБА СІЛУ НАМ ДАЕ

...А ДЗЕЦІ — НЕ ВІНАВАТЫ

У дзіцячым мастацтве, бадай, няма нічога больш уражлівага, чым неспрэчнасць шчырасці ў з'яўленні. І не трэба іх падманяць гадзім професіяналізмам, бо тады знікне само мастацтва.

Гэты ўступ да нататнаў пра ўражанне ад агляду школьнай мастацкай самадзейнасці Віцебскай вобласці ўзнік таму, што міжвольна склаўся думка, быццам агляд ставіў сабе мэтай парушыць усю вядомыя існы. У глядзельнай зале, дзе праходзіў агляд, за вельмі рэдка выключэннем, не было творчых радасці, зацікаўленасці мастацтвам. Самі абставіны агляду былі і не педагогічнымі, і не творчымі, увесь час ішоў нейкі даўны канверс нумароў. Пад'яждзілі аўтобусы з раёнаў, пасля шасці-сямі гадзін іздзі школьнікі без адпачынку чакалі ў калідорах Палаца культуры чыгуначнікаў сваёй карці, каб звысці на сцену, а потым зноў збірацца ў дарогу, ужо дадому. Арганізацыйна непаладкі агляду наклі сумны адбітак на выступленні юных артыстаў.

Засмучаючы нават праграму, а якім выступілі школьнікі. Яны сведчаць, што ў большасці іх аглядаў аэстэтычнае выхаванне падменена муштронай і розных вадальных жанраў (намушці на аглядае былі толькі хоры, вадальны ансамбль і салістычныя). Складаецца ўражанне, што кіраўнікоў музычнага выхавання не цікавіць, што сляваць вучні, які адвадае тое, што яны сляваюць, свету дадзі чыгуначнікаў. Іх уяўленням, вынаўчаным магчыма.

Некалькі прыкладаў. Выступіла хор 15-й сярэдняй школы Оршы (кіраўнік А. Белюковіч). У асноўным гэта вучні 5—7 класаў і, зразумела, мужчынскіх галасоў няма. Але сляваць яны «Песню пра Леніна» Холмнава, якая патрабуе змяшанага чатырохгаласовага хору і саліста барытона ці баса. У выкананні хору 15-й школы артыст песня трапіць усе свае вартаці, перастае быць мастацкім творам. Або песні «Рэчыцкая лірычная» В. Кошышкіна, «Дарожная» А. Астроўскага, «Усімнісіа, недэчэпа» М. Фрадзіна і г. д. што выконваюць вучні Полацкай школы № 5, Аршанскай № 13, Вяткомскай, Наваполацкай № 3. У дзіцячых трактоўцы апрох сумнай усмешкі, яны не могуць выклікаць больш нічога.

Недаравана, калі некаторыя кіраўнікі мастацкай самадзейнасці прапагандаюць уласныя творы. Так, у Дзялінскай сярэдняй школе выконваецца недасканалая «Песня пра Віцебск» М. Калярова, у Опскаўскай школе-інтэрнаце — «Песня пра мату» У. Карыны, у Наваполацкай № 1 — «Песня пра

СТАРОНКІ ГЕРАІЧНАГА ЛЕТАПІСУ

Колькі напісана і расказана пра «Старонкі» пра іх ролі — і тым не менш, вычарпаць гэтую ірынічную неабычальна. Час адкрывае новыя факты герайчнага мінулага, новыя імяны людзей, што сталі лідарамі вытокаў Савецкай улады, змагаліся за яе перамогу.

Сотні і сотні энтузіястаў вядуць настолькі і хвалюючы пошук. Часта гэты пошук дае магчымаць упісаць новыя імяны старонкі ў летапіс нашай дзяржавы. Аліні з такіх шукальнікаў — Мікалай Александравіч Маніс, дырэктар полацкай сярэдняй школы № 7. Больш дзясці год ён адыў пошукі дакументаў, людзей, звязаных з настрайніцкімі падзеямі, станаўленнем Савецкай улады на Полаччыне.

Сёння на старонках «Літаратуры і мастацтва» Мікалай Александравіч расказвае аб адным такім пошукі.

ПОЛАЦКАЯ большавіцкая арганізацыя аформілася летам 1917 года. Захаваўся пісьмо яе членаў у ЦК РСДРП з просьбай аб арганізацыйнай сувязі з Цэнтральным Камітэтам. На пісьме станоўчая рэзалюцыя Я. М. Свядлова.

На Полаччыне працавалі выдатныя дзеячы большавіцкай партыі, якія знаходзіліся на пярэднім краі рэвалюцыйнай барацьбы. Гэта — С. А. Анучын, стары большавік, камандуючы 3-й арміяй Заходняга фронту; С. С. Каменюк — начальнік штаба той жа арміі, будучы галоўнакамандуючы Убрэньскіх Сілаў рэспублікі; Ян Фабрыцэў — кавалер 4-х ордэнаў Чырвонага Сцяга, камандзір 43 курсаў чырвонага камандзіраў у Полацку; В. М. Азін — жалезны каміду, які нарадзіўся ў Полацку, вучыўся ў Полацкім рэальным вучылішчы, граза белгавардзійцаў у гады грамадзянскай вайны; А. Ф. Барыскі — дэлегат другога з'езда Савецкай улады ў Полацку; І. Я. Коган — стары большавік, старшыня Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта 3-й арміі, першы старшыня Полацкага Савета ў 1917 годзе; Ф. П. Лук'янух — член партыі з 1904 года, дэлегат другога з'езда Савецкай улады ў Полацку; І. П. Когана на пасадзе старшыні Полацкага Савета ў тым жа 1917 годзе; Е. А. Волкінд — член партыі з 1912 года, член партыйнага камітэта Полацкай большавіцкай арганізацыі з 1914 года; А. А. Ваўжыцкі, уладжнік горада Полацка, камандзір полацкіх чырвонагвардзейскіх атрадаў.

Дзясці імянаў, яркіх біяграфіяў, звязаных з рэвалюцыяй, з ленынскай партыяй. Мясце вельмі зацікава, які сілаў да далейшых дзён многіх з гэтых людзей. Але як пра гэта даведвацца? Дапомога выпадак. У перададзены 40-й гадавіні Савецкай улады зайшоў я на нейкіх справах да рэдактара полацкай гарадской газеты П. А. Шаўдзёўскага. Сядзелі, гутарылі. Потым рэдактар накурэўся ў стосе карэспандэнцый і, вынаўшы з іх невялікі тэлеграфны бланк, ішоў мне і працягаў вяртацца ў адрас Полацкага гаркома КПСР прышла вшынавальная тэлеграма. Вышаванне, якіх прыслалася ў тым дні шмат. Але кінуліся ў вочы подпісы: Рэзнікаў, Волкінд, Барыскі.

У памяці адрозу ж ажылі дакумента сарангадавой даўнасці, якія я бачыў у архіве. Тэлеграму падпісаў тое з тых, хто ўваходзіў у склад першай у Полацку большавіцкай арганізацыі, створанай у чэрвені 1917 года. А. Рэзнікаў і Я. Волкінд былі членамі першага складу яе парткома.

Атрымаўшы чарговы настаўніцкі водпускі, я паехаў у Маскву.

Знаходжу А. Б. Рэзнікава. Ён расказвае пра дарэвалюцыйны Полацк — невялікі павятовы гарадок, у якім працаваў электрамачынам, пра стварэнне першай большавіцкай партыйнай арганізацыі, называе імяны старых большавіцкіх, якіх працавалі ў перыяд падрыхтоўкі Кастрычніка ў нас, на Полаччыне.

Па яго рэкамэндацыі еду да В. М. Ваўжыцкі — члена КПСР з 1917 года, актыўнага ўдзельніка барацьбы за большавіцкае 3-й арміі.

Паглядзеўшы на мой разгублены твар, Ваўжыцкі раптам прапануе: — А ведаеце што? Давайце заўтра раніца пад'едзем у санаторый. Я думаю, Елізавета Абрамаўна будзе рада гэтай сустрэчы, бо вельмі ж цікавіцца ўсім, што звязана з яе радзімаю.

І вось мы ў Краваце. Сядзім на лаўцы ў цэні густой сасыні. І я ірашу Елізавету Абрамаўну расказаць пра сябе і пра рэвалюцыйныя падзеі ў Полацку.

— Я ўступіла ў большавіцкую партыю ў 1912 годзе, — гаворыць Елізавета Абрамаўна. — А было мне тады семнаццаці. Нарадзілася я ў горадзе Дрысе на Віцебшчыне. Але ў хуткім часе наша сям'я пераехала ў Полацк. Мы пасяліліся ў падвале дома, які належаў адвукату Фейнгу. Стаў дом на рагу Александраскай і Вакзальнай вуліц, што было зручна для падпольшчыкаў. Мая маці была рэвалюцыйна настроеная, стрымлены брат, Рыгор, яшчэ ў 1905 годзе быў членам сацыял-дэмакратычнай арганізацыі. Ён часта бываў у нас. Нягледзячы на тое, што мне было толькі дзясці год, я добра памятаю першую рускую рэвалюцыю. У нашай кватэры рэвалюцыйныя праводзілі тайныя сходы, хаваў і зброю і літаратуру, друкавалі на шапірографіе лістоўкі.

У Полацку ствараліся баявыя дружныя. Памятаю, як аднойчы ўвечары да нас зашлі двое дружыннікаў і пачалі правярць зброю. Аліні з рэвалюцыйна выпадкова аказаўся зараджаным. Трымуў стрэл, куля ўдарылася аб сцену, патухла лямпа. Мы ўсе вельмі перапалохаліся. Становіцца пагоршылася тым, што стрэл пацучу на вуліцы. Маці наставала вялікага намагання рассяць падарэзні.

Аліні час у нас на кватэры хаваўся бомбы. Яны ляжалі ў шафе, і маці заўсёды вельмі хвалявалася і ляжала нас, калі мы, гуляючы, ударалі чым-небудзь аб шафу або абпараліся аб яе дзверцы. У наш падвал часта заходзіў гарадзкі, каб патраціцца. Праходзячы міма шафы, ён нярэдка закрываў шафю і шабля даўнака. Маці пры гэтым мянялася ў твары, бяледа. Ахоўнік парадку садзіўся на табурэтку ля шафы, дзе ляжалі бомбы, — быццам і ён ахоўваў.

Мой стрымены брат Рыгор працаваў на мучным складзе. Маці з вялікай павагай ставілася да яго, манстрацыі і мітынгі. Пасля царскага маніфесту пачаліся арышты, катаванні і расстрэлы дэманстрантаў. Многія з рэвалюцыйнаў былі сасланы і пасаджаны ў турмы. Але, нягледзячы на тэрор, у глыбокім падполлі працягвалася работа. Таварышчы, якія засталіся на волі, арганізавалі ўдзельніцтва ў падрыхтоўцы Струнскай турмы (яна знаходзілася ў 4 кіламетрах ад горада). Адна з вызваленых, параненая ў галаву, тайна прывезлі на нашу кватэру. Тут яму аказалі першую дапамогу, а потым ён быў схаваны ў больш бяспечнае месца.

Які многія іншыя рэвалюцыйныя, мой брат вымушаны быў у хуткім часе, ратуючыся ад арышты, выехаць з Полацка.

У 1909 годзе, шукаючы работы, я прыхаляла ў Рыгу і ў чатырнаццаці год пачала працаваць у кравацкіх майстэрні. Хутка ўступіла ў сацыял-дэмакратычны гурток, а праз некаторы час — у большавіцкую партыю. Распаўсюджвала лістоўкі, удзельнічала ў падрыхтоўцы і правядзенні дэманстрацыяў і забастоўкаў, а з пачаткам вайны — праводзіла антываенную прапаганду.

Зноў у Полацку я апынулася ў 1916 годзе. Прыхаляла сюды з вялікім запасам сацыял-дэмакратычнай літаратуры. Полацк тады быў прыфрантавым горадам. Шпіталі, ваенныя склады, рамонтныя майстэрні, — зборнічкі салдат, кавалераў, рабочых і, разам з тым, напальны розны дэялоў, пастаўшчыку, спекулянтаў. Самая жорстка ракія, якая абарылася на законы ваеннага часу, забаронены прафэзьяны і ўсе іншыя арганізацыі працоўных.

Я кіравала нелегальным гуртком бігульчых палітыкі. У гурткі былі рабочыя і салдаты. Неўзабаве зны самі станаўліся большавіцкімі агітатарамі і праводзілі ў горадзе вялікую прапагандысцкую работу.

Потым Лютаская рэвалюцыя. Барыска з контррэвалюцыйна, меншавікі, эсэрамі, бундаўцамі. Кастрычнік. Устаўленне Савецкай улады ў горадзе і паведа... Акупацыя Полацка кайзераўскімі войскамі. Зноў работа ў падполлі...

За гутаркаю неспрыкметна бяжыць час. Сонца, якое спачатку аднекуль збоку зазірала пад наша дрэва, цяпер узнялася на яго самую верхавіну.

Успаміны стамілі Елізавету Абрамаўну, я бачу, што час развітацца, і ўсё ж не магу стрыміць сябе — распываю і распываю. І мая субсідэнта зноў уся ва ўспамінах.

У акупіраваным Полацку група камуністаў-падпольшчыкаў стварыла сярод нямецкіх салдат — эльзас-латарынгцаў — некалькі рэвалюцыйных ячзек. Яны распаўсюджвалі на акупіраванай тэрыторыі «Правду» і «Рот-фронт», з'яўляліся з партызанамі і пачалі імі грамадзі акупацты.

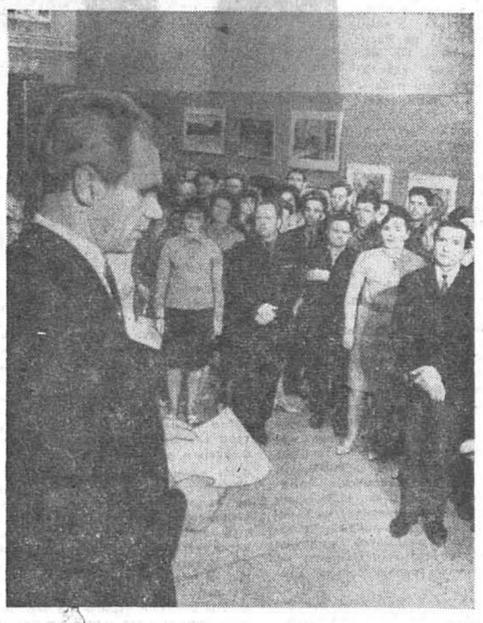
У жніўні 1918 года Е. А. Волкінд з санцыі партыйнага бюро выехала на нелегальную работу ў Рыгу. Тут прымаля ўдзел у арганізацыі паўстання супраць белых.

У студзені 1919 года Рыга была вызвалена Чырвонай Арміяй, але ў маі таго ж года нашы войскі вымушаны былі пакінуць горад. Елізавета Абрамаўна разам з іншымі камуністамі зноў у падполлі, затым указаным партыі часова едзе ў Літву, зноў вяртаецца ў Рыгу, выбарацца членам Рэіскага камітэта ЛКП(б), дзе вядзе арганізацыйна-масавую работу.

У 1921 годзе яе схапіла рыжская ахрана. Сядзела ў адзіночку Рэіскай цэнтральнай турмы.

[Заканчыліне на 3-й стар.]

МІНСК, СТАЛІЦА, ГОРДАСЦЬ НАША...

Выстаўку адкрывае першы санратар Мінскага гарнома КПСР Д. П. Мітліцкі.

РОДНЫ СЭРЦУ ГОРАД МОЙ...

Дзясці стгаддзю, якія прайшлі з часу, калі ўзніклі драўляныя сцены «Парубежска-Мінска», фармавалі аблічча Беларускай сталіцы, сіслі яе біяграфію, поўную герайчных падзей, сляўную вялікімі працоўнымі здзяйсненнямі ў савецкі час.

Усё гэта адчувае ў жывапіснай маляўніцкай і графічнай мастацтве, экспанаваным на адкрытай пазучоры ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР выстаўцы твораў беларускіх мастакоў — «Мой горад».

Побач з новымі работамі на выстаўцы экспанаваны створаны раней. Зразумела, спецыялізацыя на настолькі поўная, як хацелася б. Па-першае, не магло ўвайсці ў яе тое, што было прысвечана Мінску дарэвалюцыйнаму Беларусіі мастацтвам, — даваенныя зборы нарыхтоўчых музэяў спустошанае вайны. У ачы вайны загінула і многае са створаных мастакамі Савецкай Беларусі — прыгадзем хоць бы вялікае палатно Я. Зяйцава аб вызваленні горада ад беларэвалюцкай карціны М. Гусева «М. І. Калінін праводзіць войскі на Заходні фронт».

Але і тое, што выстаўлена, часам пераважае ў эпохі створанасці двух мастакоў, — перамаючы і шырока паказвае сённяшняе аблічча Мінска, яго гісторыю.

«Мінск. 1067 год» П. Маспеліка, сэрны акарэвалі Ул. Кульваноскага «Гісторыя ракі Няміжы», яго ж лісты з мінскай пейзажы XIII, XIV, XIX стагоддзяў, азгурэвалі князь Васілька Мінскі, манатнікі «Песня аб Мінску» і «Старожытніцкія» Б. Малініна, «Саборная плошча» Я. Ціхановіча — гэта пэўныя словы аб сівай старожытнасці.

Старонкі Вялікага Кастрычніка ажываюць у жывапіснай палатна «М. В. Фрунзе ў штабе Заходняга фронту» В. Савіцкага, «Рэвалюцыйныя дні» А. Шыбіна, «Выступленне Я. М. Свядлова на ўсебеларускім з'ездзе Савецкай» Х. Ліўшыца.

Песня фарбуй, прысвечана Мінску-барыскаў, яго сённяшняй прыгожасці і яго светлай будучыні, гучыць у творы «Вечны агонь» І. Давідовіча, «Мінск. Плошча Свободы» Б. Аркадзева, «Стары і новы Мінск» М. Данцына, у сэрні партрэтаў беларускіх пісьменнікаў, выкананых З. Азгурэм, у карцінах «Маладая будучыня» Ул. Стальмашона, «Абавязавасць» М. Савіцкага, «Мінск. 3 ліпеня 1944 года» В. Волкава, шматлікіх пейзажаў Я. Кравоўскага, В. Сумарова, Н. Воранава, А. Мазалёва, В. Цірыко, С. Каткова, Л. Дударзкі і іншых, у алегарычным трыпціху М. Лазовага «Бессмертніцкі Мінск», у графіцы А. Кашурава, Л. Асцэкага, А. Зяйцава, В. Ткачука, Ю. Тышкевіча, С. Геруса, А. Волкава, П. Дурчына, Л. Лейтмана, Ю. Пучынскага.

Царкоўныя і касцельныя вежы, якія ўладарца над брудна-рудымі стрэхамі ўрослых на плечы ў зямлю домікаў і хатнік, — гэта Мінск XVII стагоддзя. Такім яго ўяўляе ўзалежанае паводле гістарычных дакументаў Г. Сякелю. А вась «Дом і хаты» Г. Ціхановіча. Над малюнічымі домікамі

Пра гэта марыў на выстаўцы. Пра гэта думаеш, калі глядзіш на многія творы, пераконваючы, што аўтарам іх пад сілу задумаць больш глыбокага пазнання сённяшняга і мінулага дня роднага горада.

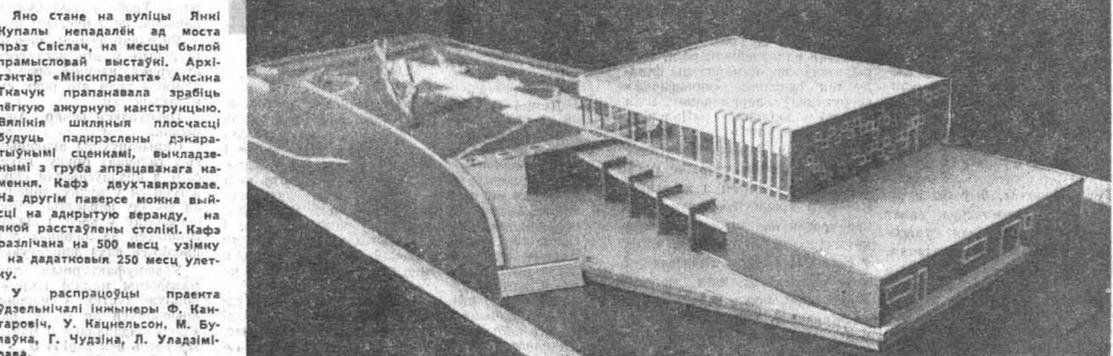
На выстаўцы паспяхова выступаюць не толькі графікі і жывапісцы. Тут прадстаўлены і мастацы мастацтва: прысвечана юбілею Мінска паясы А. Анисовіча, шклянцы і фарфоравыя посуды В. Леантовіча, Л. Барысавіча, А. Літвіненкі, А. Абрамава, дарэвалюцыйныя пясчэнікі В. Геўрылава «Мінск — горад працы, навукі, мастацтва і спорту», адмысловае металічна-пластыка А. Марыска.

...Дуць па родным горадзе мастакі. Іх ліпняе вока бачыць тое, што заўтра стане твора аб нашым старажытным і вечна маладым Мінску.

У добры час, майстры Хай сэрцы васьня шырока адкрываюцца новай рамантыцы Мінска.

Ул. БОЙКА,

БЕЛАРУСЬ АРХІТЭКТУРНАЯ КАФЭ НАД СВІСЛАЧЧУ

Яно стане на вуліцы Яні Купалы непадалёк ад моста праз Свіслач, на месцы былой прамысловай выстаўкі. Архітэктар «Мінспраекта» Ансіна Ткачуку прапанавала зрабіць лёгкую амурувую манстрацыю. Вялікія шклянцы паспэсці будучы падкрэслены дарэвалюцыйнымі сценамі, выкладзенымі з груба апрацаванага камення. Кафэ друктаўжывае. На другім паверсе можна выйсці на адкрытую веранду, на якой расставлены столікі. Кафэ разлічана на 500 месц узліну і на дадатковыя 250 месц улечку.

У распрацоўцы праекта ўдзельнічалі інжынеры Ф. Кантаровіч, У. Кацельсон, М. Булава, Г. Чудзіна, Л. Уладзімірава.

І. НІСЧЕВІЧ, спец. кер. «Літаратуры і мастацтва».

ПАДАРУНАК НЕВЯДОМАГА ВОІНА

У бібліятэцы Старадарожскай сярэдняй школы № 1 захоўваецца пісьмо У. Мядкоўскага «У. І. Леніна даваеннага выдання. Цікавая гісторыя гэтай кнігі».

Адразу пасля вызвалення Старых Дарож наставініні і вучні ўдзельнічалі ў стварэнні школьнай бібліятэкі, абрававанай фашыстамі. Кожны дзе мог даставаць кнігі і перадаваць у дар школы. І вось аднойчы пашталёў прынёс у школу бандажор з Берліна. У ёй аказалася кніга У. Мядкоўскага са штэмелем школы на тытульным лісце. Невядома савецкі вайн знайшоў яе на вуліцы толькі што ўзятага штурмам Берліна.

Ціпер у нашай бібліятэцы тысячы тамоў кніг, — гаворыць дырэктар школы М. Маліноўскага, — але гэта кніга, даставаная з Берліна, адна з самых рарэкія для нас. Яна стала нашай рэліквіяй.

«КОЛАС» РАСЧЫНІЎ ДЗВЕРЫ

Тэлячынскія аматыры кіно атрымалі выдатны падарунак. У раённай цэнтры тэлячынскія расчынілі дзверы шырокакрэдына кіназгар «Колас» з глядзельнай залай на 400 месц.

Ф. БАРЫСАЎ.

СКАЖУ АДРАЗУ, што зборнік гумарыстычных твораў Уладзіслава Няведзкіга здаецца мне няроўным. Побач з сапраўднымі ўдасамі, цікавымі знаходкамі, нечаканымі паваротамі ў сюжэце, у паводнах і ўзнікаючых дзеючых асоб сусветнага характару проста нейкія, суржытыя шаблонныя, без арыгінальнасці, і без арыгінальнасці, і без арыгінальнасці, і без арыгінальнасці...

У той жа час па-свойму досыць трапіна, хоць, можа, трохі і зачыненыя ў адным і тым жа жанры. Няведзкіга адрознівае ад многіх іншых твораў спецыяліста: пасля гукаў ён нечакана знаходзіць у сваёй суцы бутэльку малаца з соксай.

СВАЁ І ПЕРАПЕТАЕ

ны шчыт лічбамі, якімі было дакладна вылічана на тры месяцы ўперад, калі ў які дзень кожная з васьмідзесяці кароў дастае малака. Была вызначана норма — па шаснаццаці літраў у дзень. Гэтая «нагляднасць» шла за подпісамі старшын Чыка і заахвочніка Зялёна. Зноў-такі, дарэчы не абмяшчваючы сваёй уагай гэтай празгляднай выдумі. Суржытыя прэзінтывы старшын і заахвочніка з'явіліся лічбы, які і супраць мянушка кароў. А зніжаны бясасойнай працы Базыль, не разбраўшы, што да чаго, перанёс лічбы на шчыт. Назуляў усеь калас смяяўся над аматарамі пустазастава.

У цікавасце чытаюцца гумарэска «Капронава галёшы», апавяданні «Гімнастыка з парсюком» і «Вясёлы абрад». У апошнім дасціпа высьмяяны не ў меру «вынаходліва» супрацоўнікі Дома культуры. Наявага загадала ім падрыхтаваць сцэнарый «уступлення ў шлоб» перадавы Ільнявонкі і кукурузавога. Праца падрыхтоўкі сцэнарыя і яго «выпрабаванне» рэжысёра і аперыўаюцца ў творы. Адначасна, нібы мімаходзе, але вельмі эдэліва высьмяяюцца зацяганы сюжэты вытворча-шаблонных п'ес. «Пакуль рэгіструецца шлоб, старшын падліваюць умовы сацыялістычнага сабораўніцтва на наступны год», а на вяселлі робяць «справяздачы аб выніках сельскагаспадарчага года».

Але часам здараецца, што пісьменнік пачынае паўтараць іх з твору ў твор. Так здарылася з тэматычным зойбствам у гумарэсках «Без нава зарэзаны» і «Гімнастыка з парсюком». Гумарыстычныя сітуацыі даволі часта трымаюцца на падняце («Наглядная агітацыя», «Гімнастыка з парсюком» і «Перапалох») альбо на памылках («Начная пагоня» і «Вішнёвае адрас»). Здарэцца, што пісьменнік выкарыстоўвае прыёмы, даўно знойдзеныя іншымі, карыстаюцца дэлема не новым сюжэтам («Вішнёвае адрас»).

На традыцыйны дзеючыя асобы твораў У. Няведзкіга надзелены характэрныя імяны: Нюхайнер, Писатроў, Ахлей Перапелін, Калымаў, Вяніям Вяльсловавіч і г. д. Але іх залюка многа, і ўзінае алучэнне штучнасці.

Няўзале ўражанне застаецца ад апавесці «Экспедыцыя ў Змагар». З аднаго боку, тут многа цікавых знаходак, сапраўды смешных момантаў. Сакавіта, з гумарам напісана гісторыя і андаракам і камізалькай. Выразны сатырычны фарбамі намаляваны дзеяч масавага культурынага фронту Кірыла Сундуковіч. Многа камічнага ў арыёсубы студэнтаў. А з другога боку, у апавесці шмат літаратурныя.

Хочацца асобна спыніцца на мове кніжкі. У Няведзкіга ўмеце цаніць нечакане слова, камічнае, эфэктнае параўнанне, карыстаюцца рознымі стылямі, умела іх спалучаюць. Тут сустракаем і лірычнае апісанне летняй ночы, і пратанольна-схую канстатацыю фактаў, і калі траба, грубавата рэзкая «мараль». Удала індывідуалізуюцца мова героюў, дыялогі як правільна кароткі, выразныя.

Вельмі прасталінейна, «улюб» напісана гумарэска «Як запойніць вакуум?». У многіх творах У. Няведзкіга ёсць цікавыя знаходкі.

І як жа прыёмы былі здыўлены, калі сустраў бацькара, поўнага сіл і энергіі, думка чалавека. Арсен Аляксеевіч нарадзіўся ў Полацку і добра памятае горад, у якім правёў дзяцінства і юнацтва. Па яго просьбе я расказаў пра сённяшні Полацк і пра Замкавую гару, дзе жыў Арсен Аляксеевіч, намалюваў яму карціну валькіх змен, што адбыліся ў горадзе.

Потым стары камуніст пачынае усмяінаць, як са сваімі таварышамі ў гады грамадзянскай вайны адстойваў Савецкую ўладу на Полаччыне.

Напярэдні Кастрычніцкай рвалюцыі Арсен Аляксеевіч — старшыня Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта 15-га корпуса 3-й арміі. Ён арганізоўвае бранітане з немцамі на сваім участку фронту, вызідае ў складзе дэлегацыі ў штаб нямецкага камандавання для перагавораў аб заключэнні перамір'я. 15 лістапада падпісаў дагавор аб часовым перамір'і. Пад дагаворам стаяць два подпісы: былога полацкага слесара, старшын ВРК 15 корпуса А. А. Ваўшына, і нямецкага генерала Нагеля.

Арсен Аляксеевіч усмяінае, што напачатку штаба корпуса палкоўнік С. С. Каменев у тым дзі стаў на бок Савецкай ўлады і застаўся на сваёй пасадзе, прадаваў у сапраўдны з рэўкомам.

У канцы снежня 1917 года ў сувязі з узмацненнем вайсковых дзейнасці розных антысавецкіх груп у раёне Полацка (контррэвалюцыйнае афіцэрства, рэшткі батальёнаў смерці, нацыяналістычныя групы, узброеныя анархісты і г. д.) некалькі членны ВРК 15-га корпуса, у тым ліку Ваўшына, Фядзіоўшын і Бабын, былі адлічаны ў Полацк у распараджэнне рэўкома 3-й арміі.

Тут рэўком арганізаваў масавае фарміраванне атрадаў Чырвонай гвардыі, перад якімі стаяла задача — падаць контррэвалюцыю.

СТАРОНКІ АМ ГЕРАІЧНАГА ЛЕТАЛІСУ

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

Тут захварала на туберкулёз лёгкіх і ў 1922 годзе была ўзята таварышамі на парку. А ў лістападзе 1923 года ёй, як палітычна неадзейнай і без латынскага паднавала пакінуць тэрыторыю Латвіі. Цік ЛІНП(б) дапамог ёй выехаць у Маскву, дзе з таго часу і працавала, накупіла на інаваліднасці не пайшла на пенсію.

А ВОСЬ яшчэ адна сустрачка. З Арсенам Аляксеевічам Ваўшыным, былым камандзірам палкоўнік чырвонагвардзейцаў. Не ўтаю, я чакаў, што сустрану хвалявітага старога. Я загадаў рэўкомам папрасіць прабачэння за тое, што патурбаваў, і думаў толькі як не стаць свайм наведваннем пенсінера.

І як жа прыёмы былі здыўлены, калі сустраў бацькара, поўнага сіл і энергіі, думка чалавека. Арсен Аляксеевіч нарадзіўся ў Полацку і добра памятае горад, у якім правёў дзяцінства і юнацтва. Па яго просьбе я расказаў пра сённяшні Полацк і пра Замкавую гару, дзе жыў Арсен Аляксеевіч, намалюваў яму карціну валькіх змен, што адбыліся ў горадзе.

Потым стары камуніст пачынае усмяінаць, як са сваімі таварышамі ў гады грамадзянскай вайны адстойваў Савецкую ўладу на Полаччыне.

Напярэдні Кастрычніцкай рвалюцыі Арсен Аляксеевіч — старшыня Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта 15-га корпуса 3-й арміі. Ён арганізоўвае бранітане з немцамі на сваім участку фронту, вызідае ў складзе дэлегацыі ў штаб нямецкага камандавання для перагавораў аб заключэнні перамір'я. 15 лістапада падпісаў дагавор аб часовым перамір'і. Пад дагаворам стаяць два подпісы: былога полацкага слесара, старшын ВРК 15 корпуса А. А. Ваўшына, і нямецкага генерала Нагеля.

Арсен Аляксеевіч усмяінае, што напачатку штаба корпуса палкоўнік С. С. Каменев у тым дзі стаў на бок Савецкай ўлады і застаўся на сваёй пасадзе, прадаваў у сапраўдны з рэўкомам.

У канцы снежня 1917 года ў сувязі з узмацненнем вайсковых дзейнасці розных антысавецкіх груп у раёне Полацка (контррэвалюцыйнае афіцэрства, рэшткі батальёнаў смерці, нацыяналістычныя групы, узброеныя анархісты і г. д.) некалькі членны ВРК 15-га корпуса, у тым ліку Ваўшына, Фядзіоўшын і Бабын, былі адлічаны ў Полацк у распараджэнне рэўкома 3-й арміі.

Тут рэўком арганізаваў масавае фарміраванне атрадаў Чырвонай гвардыі, перад якімі стаяла задача — падаць контррэвалюцыю.

Тут рэўком арганізаваў масавае фарміраванне атрадаў Чырвонай гвардыі, перад якімі стаяла задача — падаць контррэвалюцыю.

Начальнікам усіх чырвонагвардзейскіх атрадаў у Полацку арысвае 3-й арміі прызначыў Ваўшына, намісарамі — Фядзіоўшына і Бабын.

Арсен Аляксеевіч расказавае пра адзін з эпизодаў гэтай барацьбы. 23 студзеня 1918 года ваенна-рэвалюцыйны камітэт 3-й арміі атрымаў тэлеграму Віцебскага губкома партыі, у якой была просьба выслать атрады чырвонагвардзейцаў у гэты сталічны Кірылі і падаць у лясны мяжыку Беларускага корпуса Дубар-Мусніцкага.

Рэўком выслал з Полацка на барацьбу з мяцежнікамі зводны атрад чырвонагвардзейцаў у колькасці 500 штыкоў пры шасці гарматах і адным браневіку. Камандаванне гэтым атрадам рэўком усклаў на Ваўшына, прызначыўшы яму ў дапамогу Фядзіоўшына і Бабына.

Калі атрад прыбыў у Віцебск, высветлілася, што мяцежнікі вельмі моцныя, і іх распараджэнні 6.000 легіянераў і вялікае колькасць кулямётаў і гармат. Полацкі атрад мог разліць толькі на дапамогу аршанскіх рабочых дружынінаў.

Студзінны сіл былі занадта няроўныя, але і марудзіць негала было — легіянеры пагражалі Віцебску. Параўшыся з Фядзіоўшыным і Бабыным, Ваўшына вырашыў прымяніць ваенную хітрысць.

Ён падаў свой атрад на тры часткі. Віцебскія чыгуначнікі далі тры вялікія ваенныя эшалоны. Атрады размясцілі ў іх так, што сталася ўражанне руху трох вайсковых частак у адзін бок, добра асапчаныя афіцэрамі і браневікамі.

І вось такім спосабам, лясючы бумфараі, ашчэршыўшыся зброй, на ўсю моц пачаліся да месца размяшчэння мяцежнікаў. Першы эшалон з ходу праскочыў станцыю Кірылі і спыніўся ў поўнай адлегласці ад яе. Праз некалькі мінут на станцыю прыбыў другі эшалон і тут жа разгрукіўся. Пакуль чырвонагвардзейцы займалі станцыю, сюды ж падшлі і тры эшалоны. Навушы гарматы на станцыю, ён спыніўся ля семафора.

Эфект пераўзыхоў усе чаканы: ахова станцыі была дэмаралізавана. Афіцэр, які камандаваў ёю, безагаворачна згадзіўся пад дыктыра Ваўшына перадаць у штаб легіянераў, што станцыя занята буйнымі эшалонамі чырвоных, што легіянеры асражаны і усіх бакоў, што эшалоны прыбываюць і праходзяць праз станцыю адзін за адным. У штаб мяцежнікаў былі перададзены ўмовы капітуляцыі: здаць зброю, і тады ўсе легіянеры будуць адпушчаны на радзіму. Для выкладання гэтых умоў Арсен Аляксеевіч патрабаваў склікаць усіх афіцэраў і салдат на мітынг.

Камандаванне мяцежнікаў адхіліла патрабаванне аб здачы зброі, але на правядзенне мітынгу згадзілася.

Пакуль ішоў мітынг, група спе-

цыяльна паспых чырвонагвардзейцаў разведкі прапіла туды, дзе стаяла артылерыя легіянераў і, карыстаючыся агучным замяшаннем, павыцягла замкі з гармат.

На мітынг выступіў з правамоу Ваўшына. Ён намалюваў становішча легіянераў у самых змрочных фарбах і патрабаваў здаць зброю, пасля чаго ўсім гарантавалася вяртанне на радзіму. Услед за Ваўшыным на мітынг з палыміянай прамовай на польскай мове выступіла прадастаўца Віцебскай гардадскай партыйнай арганізацыі. Урэшце рэшт легіянеры прынялі ўмовы капітуляцыі.

Неўзабаве чырвонагвардзейскія атрады 3-й арміі былі перанічаны ў Ніжні Ноўгарад, дзе, выконваючы загады савецкага камандавання, засталіся з контррэвалюцыйнымі сіламі ў Павольск і іншых месцах.

Потым быў Арсен Аляксеевіч ваенным камандаваннем Ніжняга Ноўгарада. Камісарам штаба Прыволжскай ваеннай акругі. Камісарам штаба Заходня-Сібірскай ваеннай акругі. Намеснікам камандаўчыка 1-й Сібірскай працоўнай арміі. Затым работа ў абароннай прамысловасці. Ваенная акадэмія... Цяпер нашы званыя зямляк — генерал у адстаўцы, пераняўшы пенсіонер...

Быў і мяне ў гэты сустрачы, цікавыя гукаў... З былым камісарам штаба 3-й арміі, членам Полацкага Савета першага большацікавага складу ў 1917 годзе Д. І. Яфіртовым; з былым адказным сакратаром арысвае 3-й арміі — С. А. Сонавым; з А. Г. Бейліным — былым старшынёй Полацкага павятовага ваенна-рэвалюцыйнага камітэта (у першы баракцы з Беларускага), старшынёй членам КПСС, які індывідуалізаваў сваё 80-годдзе; з А. Р. Пільніным — першым сакратаром Полацкага павятовага камітэта камсамола (1919 г.) і многімі іншымі актывістамі ўдзельнікамі барацьбы за ўстаўленне і ўмацаванне Савецкай ўлады на Полаччыне.

А. А. Ваўшына памог мне заяваць перапіску з М. С. Хамутовым — членам КПСС з 1912 года, былым намеснікам старшын ВРК 3-й арміі, членам Полацкага Савета, адным з актывістаў удзельнікаў Віцебскай барацьбы за ўстаўленне Савецкай ўлады ў Полацку, і са старымі большацікамі — былым камісарам чырвонагвардзейскіх атрадаў у Полацку А. С. Фядзіоўшын і І. Ф. Свядкоўскім — членам Полацкага Савета ў 1917—1918 гадах, цяпер правядзеным членам Акадэміі педагагічных навук СССР.

Я не застаў у жыццё С. А. Анучына — былога рвалюцыйнага камандаўчыка 3-й арміі, і І. І. Юганна — старшын ВРК той жа арміі, чыя роля ў перамозе Савецкай ўлады ў нашым горадзе была асабліва вялікая. Іх свады перадалі фотаздымкі, дакументы і матэрыялы, якія адлюстроўваюць падзеі тых ваенных год.

ВОСЬ ТАК праходзіў мой пошук. Застаецца дадаць, што ўсе дакументы, фатаграфіі, звесткі пра людзей, з якімі я сустракаўся і аб якіх я сёння расказаў, — сёння дэталі экспазіцыі Полацкага гарадскога музея. І радзіна бацьчы, з якой цікавацца, з якім душынам хваляваннем палачане знаёмяцца з ёю.

М. МАНІС, дырэктар школы, г. Полацк.

ПРА ТЭАТР-ДЛЯ ТЭАТРАЛАУ

Невялікая кніга Уладзімера Стэльмаха «Краночныя чужыя струны душы» падарункам аматарам тэатральнага мастацтва.

Аўтар расказавае аб гісторыі беларускага тэатра і шляхах яго развіцця, аб нашых народных калектывах, падрабязна спыняюцца на відах тэатральнага мастацтва.

Аўтар расказавае аб гісторыі беларускага тэатра і шляхах яго развіцця, аб нашых народных калектывах, падрабязна спыняюцца на відах тэатральнага мастацтва.

Не жаль, у кнізе ёсць і недокмы. Аўтар на маю думку, даволі гаварліва аналізуе шлях беларускага тэатральнага мастацтва. Чытач спадзеваўся на больш шчырную і падрабязную гаворку пра мінулае і сённяшняе тэатральнае жыццё рэспублікі. Можна было б гаварыць не пра ўсе мастацтва, дастаткова было б расказаць пра адзін тэатр ці пра шлях актываў славацка беларускага актыва. А падрабязна апісваць драматычныя жанры наўрад ці варта было. Брашура ж разлічана на аматараў тэатра, тэатралюў, якія гэта добра ведаюць.

Аўтар кнігі — чалавек, які горача і верна любіць беларускае тэатральнае мастацтва. І тым больш хачецца б ад яго пачуць шчырае слова на праблему развіцця нацыянальнага тэатра.

І яшчэ адна заўвага. Відаць, наступны час выдасць серыю невялікіх па аб'ёму кніжак, у якіх пачнуць шырава гаварыць на праблему развіцця нацыянальнага тэатра.

Р. КАЗЛОВА, буда-Кашалёўскі раён.

У Стэльмаха «Краночныя чужыя струны душы» Выдавецтва «Беларусь», 1966. 88 стар.

ПЛЁН ГАДОЎ

Пазыя Нінэ Тарас пачынае размаўляць з чытачом, а ўмовах былой Заходняй Беларусі, якая стала на пад уціскам сацыялістычнага рэжыму польскай Польшчы. Барыць беларускага народа за сваё сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне вылучае змаргаў, зброй якіх было і пазыянае слова.

Натуральна, што на пачатку ў маладых людзей, якія стваралі заходнебеларускую пазыю, было шмат запалу, абурэння існуючым ладам, але малавата літаратурнага ўмельства. Гэта мы адчуваем, калі чытаем раннія вершы Н. Тарас з кнігі «Пад белым яварам» — кнігі, дзе сабраны плён многіх гадоў творчай працы пазыі.

Вершы «Вясна», «Яшчэ веру...», «Замытае снегам», «На бруку» даносзяць да нас пюдах часу, выяўляючы грамадзянскае аблічча аўтара, страснае неспрыянне несправядлівасці і гвалту. Аднак іх эстэтычнае ўздзеянне, што асабліва прыкметна на сённяшні позор, паслаблена рыторыкай, апісальніцтвам, дэкаратывнасцю, часам і няўменнем арганізаваць настрій, уражанні адной вобразнай думкай. Вера ў светлы дзень Заходняй Беларусі, у немінуае яе вызваленне дыктавала радкі прызыву і заклікаў, але каб абысці цэнзур, дэвалілася карыстацца сімваламі, алегорыямі — «Прыйдзе вясна маладая на нім...», «На Усходзе казасе раніца, змые бласкам надолі сляды...»

Чаканая вясна прыйшла ў верасні 1939 года, але дала яна накупі толькі надуюту радасці вольнай песні — неўзабаве даўно зноў ісець вершы, поўныя смутку і болю; родны край запаналі фашысцкія ордэ. У верхах пра зруйнаванне вёскі, спаленая хаты радкі пра нядаўнае ішчасце свабоды былі толькі.

У. АНІСКОВІЧ, вядзільца тралейбуса, зовнічкі БДУ.

З найбольшай паўночна і мастацкай завершанасцю, як мне здаецца, пазысе ўдалося выявіць свет сваіх паучыццяў у цыкле «Я саўно выночак з руты». Вершы гэтага цыкла ўспрымаюцца як вынік глыбока перажытага і перадуманага, успрынятага душою пашчотнай і гордай...

Кніжка, выпучаная да 50-годдзя Н. Тарас, знаёміць нас з пазыяй, што з гадамі набывала ўсё большую выраанасць, і дае падставы спадзевацца на новыя творы, што будуць нам па душы.

У. АНІСКОВІЧ, вядзільца тралейбуса, зовнічкі БДУ.

ВЫЙШІ З ДРУКУ

Патрысь Броўка. Забэсідзаны з Леніным. Поема. Мастак І. Давыдовіч. 1967 г. Тыраж 10.000 экз. Цана 28 кап.

А. Грачкі. Міжнародныя дружалюбныя сувязі. Беларускі мастак І. Вяльцін. На рускай мове. 1966 г. Тыраж 2.500 экз. 144 стар. Цана 22 кап.

Янка Чупала. Выбралыя лірыка. Укладанне і правамоу Ніла Пленява. Мастак В. Забаруа. 1967 г. Тыраж 16.000 экз., 204 стар. Цана 69 кап.

Паўло Манушышка. Усім, усюды, усім! Пераклад з рускай мовы М. Турчына. Мастак В. Шчаголаў. Афарміцель С. Кавалюк. 1967 г. Тыраж 20.000 экз., 60 стар. Цана 10 кап.

Хай Малаўцінскі. Эпна пад яварам. Вершы, Пераклад з французскай мовы М. Турчына. Мастак В. Шчаголаў. Афарміцель С. Кавалюк. 1967 г. Тыраж 8.000 экз., 48 стар. Цана 23 кап.

Янка Мелішчаловіч. Поэмі паром. Вершы, Мастак І. Немяцкі. 1967 г. Тыраж 5.000 экз., 124 стар. Цана 17 кап.

ГРАФІКІ-ЮБІЛЕЮ МІНСКА

Мініска добры падарунк — альбом твораў мініска графікаў, прысвечаных рвалюцыйнаму гораду.

У альбом увайшлі 16 эстампаў невялікага фармату (20 на 21 сантыметр) дэсцікі аўтараў. Лісты друкуюцца непасрэдна з дошкаў і літаграфіскіх кімаў у эстампнай майстарні. Мастацкае фону БССР. Гэта першая спроба выдання альбома серыі эстампаў, падараных на тэматычным прынцыпу. Адбіткі будуць падпісаны аўтарамі.

У літаграфію, літаграфію і кіспграфію Л. Асцяга, Р. Вітвічускага, С. Геруса, А. Заўваца, А. Кушарэвіча, М. Мочана, Г. І. Н. Паўлаўска, А. Паслядовіч, В. Тянучка пазначаны аэрапорт і Заводскі Дом узраў. Тэатр оперы і балета, Дом афіцэраў і кутні старатынныя Мінска.

Мініска добры падарунк — альбом твораў мініска графікаў, прысвечаных рвалюцыйнаму гораду.

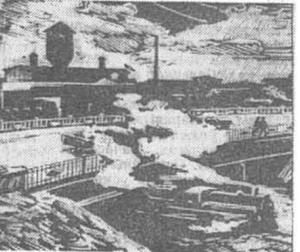
Л. Асцяга, «На Прывольнай плошчы» (літаграфія).

М. Мочан, «Заводскі рэбён» (літаграфія).

Л. Асцяга, «На Прывольнай плошчы» (літаграфія).

М. Мочан, «Заводскі рэбён» (літаграфія).

танны, смяляць разам з ім, але алучэнне сваёй віны перад ім і перад некім другім, вялікім і строгім, каго Эдзік нічо не ведаў, але быў вярда перанаканым, што ён абавязкова існуе і стаяць і над Эдзікам, і над старым правадніком, усеь чак прыгнатыла яго.

А праваднік быў радзі, што ў душы сонным вагоне (час быў позы, і пасажыры спалі, хто дзе і як) зняўшыся жыва душа, з якой можна было бавіць час. Які толькі поезд прыцішаў ход і пачынаў шумець тармазы, ён хапаў за дужку свой сігналны ліхтар і выбягаў на падножку вагона. Поезд кратаўся, і ён, абмінаючы чамаданам, клуні, што запурэдзілі праход, чапалічыся за ногі людзей, мяжкімі крокамі прыпыўваў назад, садзіўся напроці Эдзіка і, жмурчычы вочкі, усныўа гаворку:

— То, кажаць, дамоў едзеш, нагрэцца ля мамачынага прыпоў? Чакае недзе — не да чакаецца... — Яна не ведае, што я еду, я хачу знісцьку.

— Іч яго, хітруна... Ведае, што радзісіць ўдвая будзе... А як жа... Мой таксама заячыцца заўсёды, як снег на галаву. І тады смяецца, і шчырыць зубы. Весеа яму... Праваднік нахліпцаа пераз праход, торнае Эдзіка ў плечку... Адчытвае туды, чаму не пісаць, што прыедзеш. Чакалі б, кажу, стрэчу арганізаваці б, што таму вялікаму начальніку... Хі-хі-хі... Дык отго Дзе там! Як гэта ён будзе пісаць. Ляпей ён сам прыедзе. Прыедзе і скажа: «Во ён я! Жыў і здароў! Ведаеце і любіце!» Ха-ха! Хі-хі-хі! — Стары аддываецца плычамі да сценны вагона, задыраў Утару галаву і смяецца: «Во ён, кажа, лі Ведаеце і любіце! Хі-хі-хі!» — З вагой і праваднік пакуць слезы і Эдзік не можа ўтрымацца, пачынае смяцца. Услед за ім — усіе мацней і мацней. Асмяіўшыся, стары выпрае руючы мову, губы, потым доўга глядзіць на Эдзіка. Эдзіку наёмка пад гэтым позіркам. Яму здаецца, што стары праваднік запойніў яго ашчэ тады, як ён залезў у вагон; і ведае, што Эдзік едзе «заячыцца», але не гаворыць яму нічога і не працямае, бо не хоча зрабіць яму нядабра. А можа ён і не згадваецца ні пра што і думкі не дапускае, што Эдзік можа так зрабіць...

Улучыўшы хвіліну, калі праваднік зноў нахліпцаа пераз праход, маці, збіраючыся спытаць нешта, Эдзік, чырванечы і заяка-

чыся, але ненатуральна вясёлым голасам гаворыць:

— Ведаеце што... а ў мяне няма білета... — Як гэта няма? — адрыву выпроставаецца, нават трохі прыўнімаюцца праваднік. — Ты ж мне, здаецца, паказваў... — Не, білет у мяне ёсць, толькі ён не да кацца... Ведаеце, мне трэба ехаць далей, чым у мяне білет... — Дакуль жа табе ехаць? Эдзік называе сваю станцыю. Праваднік хмурнее, але нічога не гаворыць, паірае на

